

Α΄ ΑΣΠΑΣΙΑ

§ 13. Ἡ φήμη, ἧς ἀπήλαυεν ἡ Ἀσπασία δικαίως κατατάσσει αὐτὴν ἐν τῇ πρώτῃ θέσει τούτου τοῦ καταλόγου τῶν ἐπισήμων ἐλληνίδων ἐταιρῶν, ὡς ἀρμόζει αὐτῇ τοῦτο καὶ ὡς πρὸς τοὺς χρόνους, ἐν οἷς ἔζη. Ὅτι δὲ εὐφυῆς τις ιστοριογράφος τοῦ γυναικείου φύλου λέγει ἄνευ ὑπερβολῆς περὶ τῶν ἐταιρῶν τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου ἐν γένει, φαίνεται ὅτι δύναται ἀληθεύειν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς περὶ μόνῃς τῆς φίλης τοῦ Περικλέους. « Αἱ ἐταῖραι », λέγει οὗτος, « αἵτινες ἔζων δημοσίᾳ ἐν Ἀθήναις, οὐ ποτε αἰέποτε ἤκουον λογίους ἄνδρας, διαλεγομένους περὶ φιλοσοφίας, πολιτικῆς καὶ ποιήσεως, κατὰ μικρὸν ἐλάμβανον κλίσιν πρὸς ταῦτα τὰ ζητήματα. Ἡ παιδείσις τοῦ πνεύματος αὐτῶν παρείχε ζωὴν καὶ ψυχὴν ἐν ταῖς συναναστροφαῖς καὶ τὰ οἰκήματα αὐτῶν ἦσαν σχολεῖα τῆς διασκεδάσεως. Ἐνταῦθα ἐκτῶντο οἱ ποιηταὶ τὴν λεπτὴν ἐκείνην καὶ εὐχερῆ γνῶσιν τοῦ γελοίου καὶ τῆς χάριτος, καὶ οἱ φιλόσοφοι ἐκ τῶν μετ' αὐτῶν συνδιαλέξεων ἠρύοντο ιδέας, αἵτινες ἴσως ἔμελλον διαφεύγειν τὴν ἰδίαν αὐτῶν οἰκονομίαν. Ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Περικλῆς συνδιέτριβον παρὰ τῇ Ἀσπασίᾳ, ὡς ὁ Σαιντ-Ἐβρεμὼν καὶ ὁ Κονδὲ παρὰ τῇ Νινῶν. Μετέδιδον αὐταὶ λεπτότητα καὶ φιλοκαλίαν, καὶ πρὸς εὐγνωμοσύνην ἀνταπέδιδον εἰς αὐτάς ἐκεῖνοι ὑπόληψιν καὶ φήμην ».

§ 14. Αἱ πρωϊαίτεροι βιωτικαὶ περιστάσεις τῆς Ἀσπασίας περικαλύπτονται ὑπὸ σκότους. Ἐν τούτοις ὑπάρχει γνωστόν, ὅτι ἐγεννήθη ἐν Μιλήτῳ, τῇ περικαλλεστάτῃ καὶ πλουσιωτάτῃ πασῶν τῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ πόλεων, οὕση τότε φυτωρίῳ τῶν ἐταιρικῶν τεχνῶν, ἧτις καὶ παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις ἔτι λογογράφοις ἦν τὸ προσφιλέστατον θέατρον τῶν ἐρωτικῶν συμβάντων (Μιλησίων λόγων). Τὸν πατέρα αὐτῆς ὀνομάζει ὁ Πλούταρχος Ἀξίοχον, περὶ αὐ-

τῆς δὲ διηγείται, ὅτι ἔλαβεν ὡς πρότυπον αὐτῆς τὴν Θαρρηλίαν, ἐπίσης Ἴωνικὴν ἑταίραν καὶ βέπουσαν πρὸς τὸν ἔρωτα ἐπισημοτάτων ἀνδρῶν. Διατελεῖ ἀγνωστον, πῶς μετέβη εἰς Ἀθήνας. Ὅσα ἀκούομεν περὶ αὐτῆς ἐνταῦθα, ταῦτα παριστῶσιν ἡμῖν αὐτὴν εὐθὺς ἐν τῷ λαμπροτάτῳ αὐτῆς σταδίῳ ὡς φίλην τοῦ πρώτου ἀνδρὸς τῆς δημοκρατίας, περιστοιχισμένην ὑπ' ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἐπιζητούντων τὴν συναναστροφὴν καὶ διδασκαλίαν αὐτῆς.

§ 15. Ὁ πρὸς τὴν Ἀσπασίαν ἔρωσ τοῦ Περικλέους ὑπάρχει γνωστὸς λογιόις τε καὶ μῆ. Οἱ ἀρχαῖοι διηγοῦνται, ὅτι ὁ εὐγλωττος οὗτος δημαγωγὸς διεζεύχθη ἀπὸ τῆς νομίμου συζύγου αὐτοῦ καὶ εἰσήγαγε τὴν Ἀσπασίαν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. Εἷς ἐκ τούτων ἐπιφέρει, ὅτι κατηνάλωσεν εἰς αὐτὴν ἐκεῖνος τὸ πλεῖστον μέρος τῆς περιουσίας αὐτοῦ. Αἱ γνώσεις, ἅς ἀπένεμον αὐτῇ, καὶ κατεῖχεν ἰσως αὐτῇ, διήγειραν τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι αὐτῇ ἐπέδρα εἰς τὰ σπουδαιότατα γεγονότα τῆς πολιτείας, καὶ ἡ πρὸς τὴν διακωμώδησιν κλίσις τῶν Ἀθηναίων ὑπέτρεφεν ἰδέαν, ἡ πιθανῶς εἶχε τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐν τῇ δυσμενείᾳ τῶν ἀντιπάλων τοῦ Περικλέους. Ὁ πόλεμος, ἐν ᾧ αἱ Ἀθηναὶ κατ' αἴτησιν τῶν Μιλησίων προσέβαλον (Ὀλυμπ. 84, 4) τὴν νῆσον Σάμον καὶ ἐνίκησαν αὐτὴν, ἀπεδόθη ὑπὸ τινῶν ἱστορικῶν εἰς τὰς εἰσηγήσεις τῆς Ἀσπασίας. Ἐφαίνεται τόσον φυσικόν, ὅτι Μιλησία γυνὴ ὑπεστήριξε παρὰ τῷ Περικλεῖ τὰς παρακλήσεις τῶν συμπολιτῶν αὐτῆς καὶ ὅτι οὗτος πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ πόθου τῆς ἀγαπητῆς φίλης αὐτοῦ ἔπεισε τὴν πόλιν πρὸς τοῦτον τὸν πόλεμον! Ἀλλὰ μὴ παράγοντες ἐκεῖνα τὰ συμβάντα ἐξ αἰτιῶν, κεκρυμμένων ἐν τῷ σκότει τῆς γυναικωνίτιδος, ὀφείλομεν βεβαίως συναινέσαι, ὅτι ἡ τότε κατέχουσα τοὺς Ἀθηναίους ὑπερηφάνεια ἤρκει ἐντελῶς πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἐπιθυμίας, μεθ' ἧς οὗτοι ἐδράξαντο τῆς εὐκαιρίας πρὸς σπουδαίαν κατάκτησιν ἀνευ τῆς ἀνάγκης ἀπορρήτων ἐπιδράσεων ἑταίρας γυναικός. Ἐπίσης οὐχὶ ἀσφαλεστέραν βᾶσιν εἶχεν ἡ παράδοσις, ὅτι ἡ Ἀσπασία ὑπεξέκαυσε πρὸς ἀνάφλεξιν τὴν δᾶδα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅστις πρὸ πολλοῦ ἤδη συνεδαυλιζέτο ἐν Ἑλλάδι. Λέγει δὲ ὁ Ἀριστοφάνης, (Ἀχαρνῆς στ. 523-539).

«Καὶ ταῦτα μὲν δὴ σμικρὰ κάπιχώρια, | πόρνην δὲ Σιμαίθαν ἰόντες
Μεγαράδε | νεανίαὶ κλέπτουσι μεθυσκοῦντασθαι· | καθ' οἱ Μεγαρῆς
δδύναϊς πεφουσιγγωμένοι | ἀντεξέκλεψαν Ἀσπασίας πόρνα δύο· |
κάντεσθεν ἀρχὴ τοῦ πολέμου καταφράγη | Ἑλλησι πᾶσιν ἐκ δύο
λαϊκαστριῶν. | Ἐντεσθεν ὄργῃ Περικλέης οὐλύμπιος | ἥστρα-
πτεν, ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα, | ἐτίθει νόμους ὡσπερ σκό-
λια γεγραμμένους, | ὡς χρη Μεγαρέας μήτε γῆ μήτ' ἐν ἀγορᾷ |
μήτ' ἐν θαλάττῃ μήτ' ἐν ἠπείρῳ μένειν. | Ἐντεσθεν οἱ Μεγαρῆς,
στε δὴ πείνων βιάδην, | Λακεδαιμονίων ἐδέοντο τὸ ψήφισμ' ὅπως
| μεταστραφεῖν τὸ διὰ τὰς λαϊκαστριάς· | οὐκ ἠθέλομεν δ' ἡμεῖς
δεομένων πολλάκις | κάντεσθεν ἤδη πάταγος ἦν τῶν ἀσπίδων».

Ἡ Ἀσπασία οὐδαμῶς ἠδύνατο ἀφείναι ἀτιμώρητον ταύτην τὴν
προσβολὴν καὶ τὸ κατὰ τῶν Μεγάρων ἀπηνὲς ψήφισμα τῶν
Ἀθηναίων ὑπῆρξεν ἡ πρώτη συνέπεια τῆς ὄργῆς αὐτῆς. Ὡς
πρὸς τὸν ποιητὴν, θέλοντα καταστῆσαι μισητὸν τοῖς συμπολίταις
αὐτοῦ τὸν πόλεμον, ἠδύνατο εἶναι ἐντελῶς σκόπιμον τὸ ποιεῖσθαι
χρήσιν τῆς ἀσημάντου ἀφορμῆς, ἣν παρεῖχεν αὐτῷ ἢ παράδο-
σις, ἀλλ' ἢ ἐπανάληψις αὐτῆς, ἥς αὐτὴ ἠξιώθη ἐν σπουδαίαις
ἱστορίαις, μόλις ἔχρηζεν ἀξιωθῆναι τοιαύτης φήμης.

§ 16. Ἡ περὶ τῆς ἐπὶ τῆς καρδίας καὶ διανοίας τοῦ Περικλέους
ἰσχύος τῆς Ἀσπασίας γνώμη παρέσχε τοῖς κωμικοῖς ποιηταῖς
πλουσίαν ὕλην πρὸς σκώμματα. Ὡς ἐκεῖνος ἕνεκα τῆς δεινότητος
τῆς ῥητορείας αὐτοῦ καὶ ἕνεκα τῆς ἀμερίστου ἐπισημότητος αὐ-
τοῦ, μεθ' ἧς ἐκυβέρνη καὶ διηύθυνε τὴν δημοκρατίαν, ἐπωνομά-
σθη Ὀλύμπιος, οὕτως ἢ Ἀσπασία ὠνομάσθη ἢ Ἡρα τούτου
τοῦ Ὀλυμπίου Διός· ἀφ' ἐτέρου ἔλαβεν αὐτὴ καὶ τὴν ἐπωνυμίαν:
Ἡ νέα Ὀμφάλη, ἀναμφιβόλως, ὅπως ὑποδηλωθῆ, ὅτι ὁ ἐν πᾶσι
τοῖς λοιποῖς ἀκαμπτὸς Περικλῆς, ὡς ἄλλοτε ὁ Ἀλκίδης Ἡρα-
κλῆς ὑπήκουε ταῖς διαταγαῖς γυναικός. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἠδου-
νήθη τις ἀποκαλέσαι αὐτὴν Δηϊάνειραν. Ὁ Εὐπολις ἀπέδωκεν
αὐτῇ τὴν ἐπωνυμίαν τῆς Ἑλένης, οὐχὶ ὡς ἠδύνατό τις ὑπαθεῖ-
ναι ἕνεκα τοῦ κάλλους αὐτῆς, ἀλλ' ἐπειδὴ, ὡς ἠέρωμένη τοῦ
Πάριδος, ἐθεωρεῖτο ὡς αἰτία ὀλεθρίου πολέμου.

§ 17. Οὐχὶ δὲ μόνον ἢ ἐν τοῖς πολιτικοῖς σύνεσις αὐτῆς, ἀλλ'

ἔτι καὶ ἡ εὐγλωττία αὐτῆς λέγεται ὅτι ὠφέλησε τὸν φίλον αὐτῆς. Ταύτη, ἔλεγόν τινες, ὡφείλεν ὁ Περικλῆς ἐκείνην τὴν ἀκαταμάχητον δεινότητα, μεθ' ἧς αὐτὸς ὁ Ὀλύμπιος, ἀστράπτων καὶ βροντῶν συνεχύκα σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ καὶ ὁ Σωκράτης ὁμολογεῖ ἑαυτὸν μαθητὴν τῆς Ἀσπασίας ἐν τῇ αὐτῇ τέχνῃ. « Ἐμοὶ μὲν οὐδὲν θαυμαστόν, εἰσάγει αὐτὸν μετὰ παιδιᾶς λέγοντα ὁ Πλάτων (ἐν Μενεξένῳ σ. 235, 6) «οἷόν τ' εἶναι εἰπεῖν, ὡς τυγχάνει διδάσκαλος οὕσα οὐ πάνυ φαύλη περὶ ῥητορικῆς, ἀλλ' ἤπερ καὶ ἄλλους πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς πεποίηκε ῥητορας, ἕνα δὲ καὶ διαφέροντα τῶν Ἑλλήνων, Περικλέα τὸν Ξανθίππου. Ἐπειτα ἐπιφέρει (σ. 236. Β) « Ἀσπασίας καὶ χθές ἠκρωώμην περαινούσης ἐπιτάφιον λόγον περὶ αὐτῶν τούτων τῶν ἐν τῇ μάχῃ πεσόντων ἤκουσε γὰρ ἄπερ σὺ λέγεις, ὅτι μέλλουσιν Ἀθηναῖοι αἰρεῖσθαι τὸν ἐροῦντα ἔπειτα τὰ μὲν ἐκ τοῦ παραχρῆμά μοι δοκεῖ διῆει, οἷα δέοι λέγειν τὰ δὲ πρότερον ἐσκεμμένη, ὅτε μοι δοκεῖ συνετίθει τὸν ἐπιτάφιον λόγον, ὃν Περικλῆς εἶπε, περιλείμματ' ἄττ' ἐξ ἐκείνου συγκολλῶσα ». Ἐνομιζέτο λοιπόν, ὅτι ὁ περίφημος ἐπιτάφιος λόγος τοῦ Περικλέους, περὶ οὗ ἴσως ὀφείλομεν παραδέχεσθαι, ὅτι ὑπόκειται ὡς βᾶσις τοῦ Θουκυδίδου ἐπιταφίου, καὶ ἴσως καὶ πολλοὶ ἄλλοι πρὸς τούτῳ ἦσαν ἔργον τῆς Ἀσπασίας, καὶ ὁ Πλάτων προὑποτίθησιν ὡς γνωστόν, ὅτι αὕτη συνδιελέχθη πρὸς τοὺς συνομιλητάς αὐτῆς κατὰ τοιοῦτον εὐφυᾶ καὶ ἀνδρικὸν τρόπον.

§ 18. Ἡ τῆς Ἀσπασίας μετὰ τοῦ Σωκράτους σχέσηις, ὅστις ἄνευ προλήψεως ἐφοῖτα πανταχοῦ, ὅπου ἠδύνατο μαθεῖν τε καὶ διδάξαι, παρέσχεν αὐτῇ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τὴν ἐπωνυμίαν τῆς σοκρατικῆς, ἣτις ἴσως καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας αὐτῆς. Οὐχὶ δὲ μόνον ἐν τῇ ῥητορικῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τέχνῃ τοῦ ἐρᾶν ἀνεγνώριζεν αὐτὴν ὁ αὐτὸς, ἀστεϊζόμενος ἀναμφιβόλως, ὡς διδάσκαλον ἑαυτοῦ. Κατὰ τοῦτο ἀναφέρει ὁ γραμματικὸς Ἡρόδικος, ὅστις κατὰ τὸ παράδειγμα πολλῶν περιπατητικῶν κατέστησεν ἀποκλειστικὸν ἔργον αὐτοῦ τὴν ἀμαύρωσιν τῆς φήμης τοῦ Σωκράτους, στίχους τινὰς παρ' Ἀθηναίων (Ε', σ. 219. C. D), ἐν οἷς παρηγορεῖ αὐτὴν τὸν ἐρωτόληπτον φιλόσοφον καὶ ὑπισχνεῖ-

ται προμηθεύσειν αὐτῷ τὴν εὐνοίαν τοῦ Ἀλκιβιάδου. « Σώκρατες, οὐκ ἔλαθές με πόθῳ δηχθεὶς φρένα τὴν σὴν | παιδὸς Δεινομάχης καὶ Κλεινίου. Ἄλλ' ὑπάκουσον, | εἰ βούλει σοὶ ἔχειν εὖ παιδικά, μὴδ' ἀπιθήσης | ἀγγέλω, ἀλλὰ πιθοῦ· καὶ σοὶ πολὺ βέλτιον ἔσται· | κάγῳ ὅπως ἤκουσα χαρᾶς ὑπο σῶμα λιπαίνω. | Ἰδρῶτι, βλεφάρων δὲ γόος πέσεν οὐκ ἀθελήτως. | στέλλου, πλησάμενος θυμὸν μούσης κατόχοιο, | ἧ τόνδ' αἰρήσεις φδοῆς δεινοῖσι πόθοισιν. | Ἄμφοιν γὰρ φιλίας ἧδ' ἀρχή· τῆδε καθεξείς | αὐτόν, προσβάλλων ἀκοαῖς ὀπτήρια θυμοῦ. |

§ 19. Μετὰ ταύτην τὴν παράθεσιν ἐξακολουθεῖ ὁ Ἀθηναῖος ἀναμφιδόλως διὰ τῶν λέξεων τοῦ αὐτοῦ Ἡροδίκου, προτάξας ἀφ' ἑαυτοῦ τὰ ἐξῆς: Κυνηγεῖ οὖν ὁ καλὸς Σωκράτης, ἐρωτοδιδάσκαλον ἔχων τὴν Μιλησίαν, ἀλλ' οὐκ αὐτὸς θηρεύεται, ὡς ὁ Πλάτων ἔφη, λινοστατούμενος ὑπὸ Ἀλκιβιάδου. Καὶ μὴν οὐ διαλείπει γε κλαίων, ὡς ἂν οἶμαι δυσημερῶν. Ἰδοῦσα γὰρ αὐτόν, ἐν οἷῳ ἦν καταστήματι Ἀσπασία φησὶν: Τίπτε δεδάκρυσαι, φίλε Σώκρατες; Ἡ σ' ἀνακινεῖ | στέρνοις ἐνναίων σκηπτὸς πόθος ὄμμασι θραυσθεὶς | παιδὸς ἀνικητοῦ; Τὸν ἐγὼ τιθασόν σοὶ ὑπέστην ποιῆσαι». | .

§ 20. Οἱ θέλοντες ἐξυμνεῖν τὴν δύναμιν τοῦ ἔρωτος τὴν ἐν λαμπραῖς νίκαις αὐτοῦ ἐπὶ σοφῶν καὶ σπουδαίων ἀνδρῶν οὐδαμῶς ἤρχοντο θεωροῦντες τὸν Σωκράτην ὡς φίλον καὶ μαθητὴν τῆς Ἀσπασίας· ἐξ ἀνάγκης ἐκείνη ὄφειλεν εἶναι ἐρωμένη αὐτοῦ. Οὕτως ὁ Ἑρμησιάνναξ, ἀναμφιδόλως κατ' ἀρχαιοτέραν τινὰ παράδοσιν (παρ' Ἀθηναίῳ Γ', σελ. 599 Α, Β') λέγει περὶ αὐτοῦ· « οἷῳ δ' ἐχλίηνεν ὃν ἔξοχον ἔχρη Ἀπόλλων | ἀνθρώπων εἶναι Σωκράτη ἐν σοφίῃ | Κύπρις μηνίουσα πυρὸς μένει· ἐκ δὲ βαθείης | ψυχῆς κουφοτέρας ἐξεπόνησ' ἀνίας | οἰκί' ἐς Ἀσπασίης πωλεύμενος· οὐδέ τι τέκμαρ | εὔρε, λόγων πολλὰς εὐρόμενος διόδους ». |

§ 21. Τὸν οἶκον τῆς Ἀσπασίας ἐπεσκέπτοντο οὐχὶ ἄνδρες μόνον· καὶ γυναῖκες ἐπεζήτουν τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς. Ὁ Πλάτων (ἐν Βίῳ Περικλέους κ. 24) λέγει ρητῶς, ὅτι αἱ γυναῖκες ἐπέσπελλοντο ὑπὸ τῶν συγγενῶν αὐτῶν, πρὸς τὴν Ἀσπασίαν εἰ καὶ αὕτη οὐδὲν ἐντιμὸν ἔργον μετήρχετο, ἀλλ' ἀνέτρεφεν ἐταί-

ρας. Ὁ Ἀθηναῖος διατείνεται, ὅτι ἡ σχολή αὐτῆς ὑπῆρξε λίαν μεγάλη, καὶ ἡ Ἑλλάς ἐπληρώθη ἑταιρῶν ἐκ τῆς σχολῆς αὐτῆς (ΙΓ', σ. 569. F.) «Καὶ Ἀσπασία δὲ ἡ Σωκρατικὴ ἐνεπορεύετο πλήθη καλῶν γυναικῶν καὶ ἐπλήθυνεν ἀπὸ τῶν ταύτης ἑταιρίδων ἡ Ἑλλάς, ὡς καὶ ὁ χαρίεις Ἀριστοφάνης παρασημαίνεται (ἐν τῷ προμνησθέντι περὶ τῆς ἐκρήξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου χωρίῳ σ. 488). Ἐπειδὴ δὲ διατείνεται τοῦτο ἄνευ παραθέσεως μαρτυριῶν, ἢ μᾶλλον ἐπειδὴ ὁ μάρτυς, εἰς ὃν παραπέμπει, δὲν λέγει τοῦτο, διὰ ταῦτα οὐδαμῶς δύναται τις στηριχθῆναι εὐλόγως ἐπὶ τῆς διαβεβαιώσεως αὐτοῦ.

22. Ἡ κακογλωσσία, ὑποτρεφομένη ὑπὸ τοῦ κομματικοῦ πνεύματος, ἐδράξατο τῆς τότε κυκλοφορούσης φήμης, ὅπως προσάψῃ εἰς τὸν Περικλέα διαβολὴν τινα. Ὁ Ἑρμιππος ἐνήγαγε τὴν Ἀσπασίαν, ὅτι προσῆγεν εἰς τὸν Περικλῆν ἐλευθέρως γυναῖκα καὶ συνῆψε ταύτην τὴν κατηγορίαν μετ' ἄλλης, ἧς ἡ δύναμις αἰείποτε κατεδείχθη, ἐναγαγὼν αὐτὴν ἐπὶ ἀσεβείᾳ. Ὁ Περικλῆς αὐτοπροσώπως παρέστη ὡς συνήγορος αὐτῆς, ὡς καὶ οἱ ἀρχαῖοι λέγουσιν, ὁ Πλούταρχος ἐν Βίῳ Περικλέους ἐκ τοῦ Αἰσχίνου, καὶ ὁ Ἀθηναῖος (ΙΓ', σ. 589 E.) ἐξ Ἀντισθένης τοῦ Σωκρατικοῦ. Οὗτος λέγει, «ἐρασθέντα αὐτὸν (τὸν Περικλέα) Ἀσπασίας δις τῆς ἡμέρας εἰσιόντα καὶ ἐξιόντα ἀπ' αὐτῆς ἀσπάζεσθαι τὴν ἄνθρωπον, καὶ φευγούσης ποτὲ αὐτῆς γραφὴν ἀσεβείας, λέγων ὑπὲρ αὐτῆς πλείονα ἐδάκρυσεν, ἢ ὅτε ὑπὲρ τοῦ βίου καὶ τῆς οὐσίας ἐκινδύνευσε». Οἱ δικασταὶ συνεκινήθησαν πρὸς τὰς παρακλήσεις αὐτοῦ καὶ ἠθώωσαν τὴν Ἀσπασίαν. Τοῦτο τὸ γεγονός φαίνεται ὅτι συνέβη ὀλίγῳ πρότερον τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου. Μετ' ὀλίγα ἔτη ἀπεβίωσεν ὁ Περικλῆς, καὶ ἡ Ἀσπασία συνεζεύχθη μετὰ τοῦ Λυσικλέους, ἀνδρὸς ταπεινοῦ τὴν καταγωγὴν καὶ βαναύσου τοὺς τρόπους, ὅστις ὁμῶς δι' αὐτῆς κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Αἰσχίνου, ἀπέβη πρῶτος τῶν Ἀθηναίων. Ἐκτοτε τὸ ὄνομα τῆς Ἀσπασίας ἐξαφανίζεται ἐν τῷ σκότει, ἐξ οὗ προήλθεν ὡς ἀκτινοβόλον μετέωρον.

Β. ΚΑΙ Γ. ΛΑΪΣ

Η ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΑ ΚΑΙ Η ΝΕΩΤΕΡΑ

§ 23. Ἡ ἱστορία τῆς Λαίδος διατελεῖ πλήρης χρονολογικῶν δυσχερειῶν. Ἐκείναι τούτων πηγάζουσι πιθανῶς ἐκ τοῖς παρὰ τοῖς συλλαγεῦσι παντὸς χρόνου συνήθους ἀκρισίας τῆς ἀγαπώσης περικοσμεῖν ἀνώδυμα ἀνέκδοτα δι' ἐπισήμων ὀνομάτων· ἀλλ' ὅπως ἐξάρωμεν πάντα, οὐδαμῶς ἐπαρκεῖ αὕτη ἢ σημειώσεις. Φαίνεται μᾶλλον πιθανώτατον, ὅτι ὑπῆρξαν δύο ἑταῖραι, φέρουσαι τοῦτο τὸ ὄνομα· ὅτι ἀμφότεραι ἦσαν ὠραῖαι καὶ περίφημοι καὶ ἀμφότεραι ἐγγύριοι ἐν Κορίνθῳ. Ἐμελλεν εἶναι θαῦμα, ἐὰν αὕτη ἢ ὁμοιότης μὴ παρεῖχεν ἀφορμὴν πρὸς διαφόρους συγχύσεις καὶ ἐὰν προέκυπτεν ἐκ τούτου κυκεῶν εἰδήσεων, οἷας εὐρίσκομεν παρ' Ἀθηναίῳ καὶ ἄλλοις ὁμοίοις αὐτῷ ἑρανισταῖς. Ὅτι ἔπαθον οἱ ἀρχαιότεροι συγγραφεῖς ἐκ ἀδιαφορίας, οἱ μεταγενέστεροι ἔπραξαν ἐξ ἀγνοίας καὶ ἀδιαφορίας. Τινὲς μὲν φαίνονται μὴδὲ ὑπονοήσαντες τὴν ὑπαρξίν ἀρχαιοτέρας καὶ νεωτέρας Λαίδος· ἄλλοι δὲ καὶ γινώσκοντες τοῦτο, πολλακίς ὅμως οὐδεμίαν χρῆσιν τῆς γνώσεως αὐτῶν ἐποίησαντο. Ὁ Ἰάκωβος ἐπειράθη, ὅπως ἀποφύγη τοῦτο τὸ σφάλμα· εἰ καὶ ἔμελλεν εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον τὸ διακρίναι παντάπασι ἀσφαλῶς, ὅτι ὑπῆρχε συγκεχυμένον ἐν χρόνοις τόσον ἀρχαίοις.

§ 24. Ἡ Λαῖς, ἥς ἢ κτῆσις, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος ἠμφισβητήθη ὑπὸ δύο θαλασσῶν καὶ ἦτις κατέστησε τὴν ἀκαταμάχητον Ἑλλάδα ὑπόδουλον αὐτῆς, ἦλθεν αὐτὴ εἰς τὴν Κόρινθον ὡς δούλη. Ἐν τῇ ἀτυχεῖ ἀποπείρᾳ τῶν Ἀθηναίων, ὅπως ἐγκατασταθῶσι σταθερῶς ἐν Σικελίᾳ, ὁ Νικίας κατέλαβε τὴν κώμην Ἰκ(κ)αρα ἢ Ἰκαρον, κατοικουμένην ὑπὸ βαρβάρων. Ἡ Λαῖς εὐρέθη μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων καὶ ἐπωλήθη ὡς δούλη. Λέγεται, ὅτι Κορίνθιός τις ἀπεκόμισεν αὐτὴν οἰκαδε ὡς ἐπτάετες κο-

ράσιον καὶ ἐδωρήσατο αὐτὴν τῇ γυναικὶ αὐτοῦ. Ἐπομένως κατὰ ταύτην τὴν παράδοσιν μετὰ τὰς ἀτυχίας τοῦ στρατοῦ τῶν Ἀθηναίων περιῆλθεν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ πρώτου αὐτῆς κυρίου εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐχθρῶν, ὅτι ὁ σπαρτιατικὸς στρατὸς ὁ λύσας τὴν πολιορκίαν τῶν Σαρακουσῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Γυλίππου ἐν μέρει συνέκειτο ἐκ Κορινθίων. Τὴν ἐκ τῶν Ἰκκάρων, βαρβαρικοῦ χωρίου, καταγωγὴν τῆς Λαίδος ἐπιβεβαιοῖ ὁ Πλούταρχος (ἐν Βίῳ Νικίου, ΙΕ'), λέγων ὅτι ὁ Νικίας «κατεστρέψατο Ἰκκαρα, βαρβαρικὸν χωρίον· ὅθεν λέγεται καὶ Λαῖδα, τὴν ἑταίραν, ἔτι κόρην ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις πραθεῖσαν, εἰς Πελοπόννησον κομισθῆναι».

§ 25. Μετὰ ταύτης τῆς διηγήσεως φαίνεται ἀσυμβίβαστος ἄλλη τις παράδοσις. Ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους (εἰς Πλοστον στ., 179), ἱστορεῖ περὶ αὐτῆς πρὸς τοὺς ἄλλοις, ὅτι ἡ Λαῖς ἦν θυγάτηρ τῆς Τιμάνδρας (ἢ, ὡς πιθανῶς κατὰ γραφικὴν παραδρομὴν εὐρίσκεται παρ' ἐκείνῳ, Ἐπιμάνδρας), ὅτι αὕτη ἡ Τιμάνδρα ἐγεννήθη ἐν Ἰκκάρῳ τῆς Σικελίας καὶ ὅτι προσηνέχθη ὑπὸ τοῦ διθυραμβοποιοῦ Φιλοξένου ὡς δῶρον τῷ τυράννῳ Διονυσίῳ. Μετὰ τοῦ Φιλοξένου, λέγει οὗτος περαιτέρω, ἦλθεν εἰς Κόρινθον καὶ ἠγαπήθη ἐνταῦθα ὑπὸ πολλῶν. Ἐν Κόρινθῳ δὲ ἀπέβη ἡ Λαῖς ἔτι διασημοτέρα τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ μετὰ ταῦτα ἀπῆλθεν εἰς Θεσσαλίαν.

§ 26. Αὕτη ἡ διήγησις ὑπάρχει τόσον πολὺ λεπτομερῆς, ὥστε ἀδύνατον ἐκλαβεῖν αὐτὴν ὡς ἀπλῶς πλαστήν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Πλούταρχος ὀνομάζει τὴν μητέρα τῆς Λαίδος Τιμάνδραν καὶ διηγείται (Β. Ἀλκιβ. 39), ὅτι, ὅτε ὁ Ἀλκιβιάδης ἐφονεύθη δολίως ὑπὸ τοῦ Πέρσου σατράπου, εὐρίσκετο αὕτη παρ' αὐτῷ, ἐνέδυσεν τὸν νεκρὸν αὐτοῦ διὰ τῶν ἱματίων αὐτῆς καὶ ἐκήδευσεν αὐτὸν τόσον εὐπρεπῶς, ὅσον αἱ περιστάσεις ἠδύναντο ἐπιτρέπειν τοῦτο. Ὅτι ἄλλοι (Ἀθην. ΙΓ', σ. 574, Ε) ἀπονέμουσι τότε ἄλλη τιμὴ ἑταίρα, ἣν ὁ Ἀλκιβιάδης εἶχε συνήθως παρ' ἑαυτῷ, τοῦτο οὐδαμῶς μεταβάλλει τὸ πρᾶγμα· ἀρκεῖ, ἐάν ἀληθεύῃ, ὅτι ἡ ἐκ τῶν Ἰκκάρων Τιμάνδρα ἦν ἡ μήτηρ Λαίδος τινός, καὶ ὁ Ἀθηναῖος οὐδαμῶς ἠπατήθη λέγων ῥητῶς, ὅτι ἡ ἑταίρα τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἦν

μετὰ μικρᾶς γραφικῆς διαφορᾶς ὀνομάζει Δαμασάνδραν, ὑπῆρξε μήτηρ τῆς νεωτέρας Λαίδος (καὶ ἐτέρας δὲ δύο εταίρας περιήγετο αἰεὶ ὁ Ἀλκιβιάδης, Δαμασάνδραν τῆς Λαίδος τῆς νεωτέρας μητέρα καὶ Θεοδότην (ἐ. ἀ.)· τότε μόλις δύναται τις ἀπέχειν ἀπὸ τῆς εἰκασίας, ὅτι ἢ περὶ τῆς αἰχμαλωσίας τῆς Λαίδος ἐν Ἰκκάρκοις παράδοσις ἢ ἐμβάλλουσα ἡμᾶς εἰς ποικίλλας δυσχερείας ὑπάρχει σφαλῆ. Αὐτὸς ὁ Πλούταρχος ἐκφράζει αὐτὴν ὡς ἀπλήν φήμην, ἢ λίαν εὐκόλως ἠδύνατο προκύψαι ἐκ τῆς περιστάσεως, ὅτι συνέχευαν τὴν ἀρχαιοτέραν Λαίδα τὴν Κορινθίαν, ἢ πάντως ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, μετὰ τῆς νεωτέρας, ἧς ἢ ἐκ τῶν Ἰκάρων καταγωγῇ ὑπῆρχεν ἀναμφισβήτητος.

§ 27. Ἐὰν θέλωμεν ἀποδοῦναι κῦρος ταύτῃ τῇ εἰκασίᾳ, τότε δι' αὐτῆς δυνάμεθα δικαιολογήσαι τὰς ἀξιώσεις τῆς Κορίνθου τὰς ἐπὶ τῇ τιμῇ, ὅτι ἐγέννησε τόσον περικαλλῆ καὶ περιώνυμον ἐταίραν, μὴ ἀποδρίπτοντες διὰ τούτου τὴν μαρτυρίαν ἐκείνων, οἱ νομίζουσιν ὅτι ἢ Λαῖς (ἀλλὰ μόνον οὐχὶ ἢ ἀρχαιοτέρα) μετέβη ἐξ Ἰκκάρων εἰς Κόρινθον.

§ 28. Ἴσως ταύτης τῆς θυγατρὸς τῆς Τιμάνδρας, τῆς νεωτέρας Λαίδος, τὴν ἀκμαίαν καλλονὴν πρῶτος ὁ Ἀπελλῆς παρατήρησε καὶ ἐξεικόνισε κατὰ τὰ λεγόμενα. Οὗτος ὁ ζωγράφος εἶδεν αὐτὴν ποτε, ὅτε αὐτὴ ἠρύετο ὕδωρ ἐκ τῆς κρήνης Πειρήνης, ἐθαύμασε τὸ κάλλος αὐτῆς καὶ εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς τινα συναναστροφὴν τῶν φίλων αὐτοῦ. Ἦν αὐτὴ τότε νεωτάτη ἔτι. Διότι μόνον μετὰ τρία ἔτη προσεδόκα ὁ καλλιτέχνης τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ὠριμαζούσης καλλονῆς αὐτῆς. Ταύτην τὴν παράδοσιν ὀφείλομεν τῷ Ἀθηναίῳ λέγοντι (ΙΓ' σ. 588). «Λαίδος τε τῆς ἐξ Ἰκκάρων (πόλις δ' αὕτη Σικελικὴ, ἀφ' ἧς αἰχμάλωτος γενομένη ἦκεν εἰς Κόρινθον, ὡς ἱστορεῖ Πολέμων ἐν τῷ ἕκτῳ τοῦ πρὸς Τίμαιον ἧς καὶ Ἀρίστιππος ἦρα καὶ Δημοσθένης ὁ ῥήτωρ Διογένης τε ὁ κύων· ἢ καὶ Ἀφροδίτη ἢ ἐν Κορίνθῳ ἢ Μελαινίς καλουμένη νυκτὸς ἐπιφαινομένη ἐμῆνυεν ἐραστῶν ἔφοδον πολυταλάντων) οὐχ Ἰπερείδης μνημονεύει ἐν τῷ κατὰ Ἀρισταγόρας Δευτέρῳ; Ἀπελλῆς δὲ ὁ ζωγράφος ἔτι παρθένον οὔσαν τὴν Λαίδα θεασάμενος ἀπὸ τῆς

Πειρήνης ὑδροφοροῦσαν καὶ θαυμάσας τὸ κάλλος ἤγαγέ ποτε αὐτὴν εἰς φίλων συμπόσιον. Χλευασάντων δ' αὐτὸν τῶν ἐταίρων, ὅτι ἀνθ' ἐταίρας παρθένον εἰς τὸ συμπόσιον ἀγάγοι, « μὴ θαυμάσητε, εἶπεν, ἐγὼ γὰρ αὐτὴν εἰς μέλλουσαν ἀπόλαυσιν μετ' οὐδ' ὄλην τριετίαν ἱκανὴν δεῖξω ». Ἡ αὐτὴ παράδοσις ἐχρησίμευσεν ὡς θέμα τοῦ χαριεστάτου ἀττικίζοντος ἐπιστολογράφου Ἀλκίφρονος ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ, ἧς ὁμοῦς ἀτυχῶς μόνον ἀπόσπασμά τι διεσώθη, παρατιθέμενον ἐνταῦθα, ἐν ᾧ αἱ ἐταῖραι τῆς Κορίνθου, ζηλοτυποῦσαι τὴν μέλλουσαν ἀντίζηλον, ἀγγέλλουσι ταῖς τῶν Ἀθηναίων τὸ νέον φαινόμενον·

« Αἶ. ἐν Κορίνθῳ ἐταῖραι ταῖς ἐν ἄστει χαίρειν ».

« Οὐκ ἐπύθεσθε τὰ νεώτερα νῦν πράγματα; Οὐκ ἤκούσατε καινὸν ἐταίρας ὄνομα; Ὡ! πόσον ἡμῖν ἐπιτετείχισται χρῆμα. Λαῖς ὑπὸ Ἀπελλοῦ τοῦ ζωγράφου θηριοτροφηθεῖσα. Ἀθλιαί! κλείσατε τὰ ἐργαστήρια ἑαυτῶν, μᾶλλον δὲ καὶ ἑαυτὰς ἀποκλείσατε μία νῦν ἐστὶν ἢ τὴν Ἑλλάδα ὄλην διασοβοῦσα γυνή, μία· Λαῖς ἐν τοῖς κουρείοις, Λαῖς ἐν τοῖς θεάτροις, ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ἐν τῇ βουλῇ· πανταχῇ πάντες αὐτὴν λαλοῦσι, νῆ τὴν Ἀφροδίτην, καὶ οἱ κωφοὶ διανεύουσιν ἀλλήλοις τὸ ἐκείνης κάλλος· οὕτω γλῶσσα γίνεται καὶ τοῖς λαλεῖν μὴ δυναμένοις Λαῖς· εἰκότως· ἐνδεδυμένη μὲν γὰρ εὐπροσωποτάτη ἐστίν, ἐκδύσα δὲ ὄλη πρόσωπον φαίνεται, οὔτε κατάξηρος οὔτε κατάσαρκος, ἀλλ' οἷας λέγομεν ἡμεῖς τὰς ἰσχυνεγγύλους· τρίχες ἐνουλισμέναι φύσει, ξανθίζουσαι δὲ ἀφαρμάκευτα καὶ τῶν ἀκρωμίδων ὑπερκεχυμέναι μαλακῶς· ὀφθαλμοὶ δὲ νῆ τὴν Ἄρτεμιν ὄλης σελήνης εὐκυκλότεροι (!;)· καὶ τὸ μέλαν αἱ κόραι μελάνταται καὶ τὸ κύκλω λευκὸν... (τοῦ κανθοῦ λευκότεται) ».

§ 29. Τὸ ἀναφερόμενον, ὅτι κατ' ὄναρ ἐπεφάνη εἰς τὴν Λαῖδα ἢ ἐν Κορίνθῳ ἐπονομαζομένη, ἄδηλον διὰ τί Μελανίς Ἀφροδίτη καὶ προανήγγειλεν αὐτῇ πλουσίους ἐραστὰς, βεβαίως ἂν φυσικῶς καὶ ἀνθρωπίνως ἐρμηνεύεται, διότι ἀναφέρονται ἱκαναὶ ἐταῖραι ὡς ἰδοῦσαι ὁμοία ὄνειρατα, καὶ ἐπομένως διατελεῖ ἀδιάφορον, ἐπὶ τίνος Λαῖδος θέλει τις ἐκλαβεῖν ἐφαρμοζομένην ταύτην τὴν

διήγησιν· ἀλλ' ἡ διαβεβαίωσις τοῦ ὄνείρου φαίνεται ἐκπληρωθεῖσα ἐπὶ ἀμφοτέρων.

§ 30. Ἡ ἀρχαιοτέρα Λαίς συγκατέλεγε μεταξύ τῶν ἐραστῶν αὐτῆς πολλοὺς ἐπισήμους ἄνδρας (κατὰ τὸν Ἀθήναιον ΙΓ', σ. 588. Ο) δύο φιλοσόφους, οἵτινες ἐθεωροῦντο ὡς ἀντίποδες, οὐχὶ τόσον ὡς πρὸς τὰς ἀρχὰς αὐτῶν, ὅσον ὡς πρὸς τὴν δίαιταν καὶ τὰ ἦθη αὐτῶν, τὸν Διογένην καὶ τὸν Ἀριστιππον. Ὁ Ἑρμησιάναξ ἐν τῷ καταλόγῳ αὐτοῦ τῷ περὶ ἐπισήμων ἐρώτων οὐ παρεστῶτησε τὸν ἔρωτα τοῦ Ἀριστίππου καὶ τῆς Λαίδος, « Ἄνδρα δὲ Κυρηναῖον ἔσω πόθος ἔσπασεν Ἴσθμοῦ | δεινός, ὅτ' ἀπιθάνης Λαίδος ἠράσατο | ὀξύς Ἀριστιππος, | πάσας δ' ἠνήνατο λίσχας | φεύγων, οὐδ' ἐξεφόβησε βία | .

§ 31. Ἡ ἀλήθεια τῆς περὶ ταύτης τῆς σχέσεως παραδόσεως ὑποστηρίζεται διὰ πολλῶν ἀνεκδότων. Καθ' ἕκαστον ἔτος ὁ Ἀριστιππος διὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ποσειδῶνος μετέβαιεν εἰς Αἰγίναν, ἔπου, ὡς φαίνεται, ἡ ἐρωμένη αὐτοῦ διέτριβε κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, ὅπως ἀπολαύσῃ τοῦ ἔρωτος αὐτῆς· ὡς καὶ ἐκτὸς ἐκεῖνου τοῦ χρόνου διέτριβε πολλάκις ἐκεῖνος ἐν Αἰγίνῃ (Ἀθήναιος σ. 54. 4. Δ). Ὅτε ἐμέμφετο αὐτὸν ποτὲ τις τῶν θεραπόντων αὐτοῦ, ὅτι κατεσπατάλει τόσον πολλὰ εἰς ἑταίραν, παραδιδομένην εἰς τὸν Διογένην δωρεάν « ἀπεκρίνατο » « ἐγὼ Λαίδε χορηγῶ πολλά, ἵνα αὐτὸς αὐτῆς ἀπολαύω, οὐχ' ἵνα μὴ ἄλλος ». Ἄλλοτε δὲ τοῦ Διογένους εἰπόντος αὐτῷ, « ὦ Ἀριστιππε, κοινῇ συνοικεῖς πόρνη ἢ κύνιζε οὖν ὡς ἐγώ, ἢ πέπαυσο ». Πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο ὁ Ἀριστιππος συμφῶνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ· « Ἄρά γε μὴ τί σοι ἄτοπον δοκεῖ εἶναι, Διογενες, οἰκίαν οἰκεῖν, ἐν ἣ πρότερον ὤκησαν ἄλλοι; » — « οὐ γάρ » — τί δαί; ναῦν, ἐν ἣ πολλοὶ πεπλεύκασιν; » — « οὐδὲ τοῦτο » ἔφη — « οὕτως οὖν οὐδὲ γυναικὶ συνεῖναι ἄτοπόν ἐστιν, ἣ πολλοὶ κέχρηται ». Μετὰ τούτων τῶν φρονημάτων συμφωνεῖ καὶ ἡ ἀπάντησις, ἣν ἔδωκε πρὸς τινὰ φίλον, θέλοντα ἀποδείξαι αὐτῷ, ὅτι ἡ Λαίς οὐδὲν ἄγαπᾷ αὐτόν. — Πιστεύω ἀπεκρίθη οὗτος, ὅτι οὐδὲ ὁ οἶνος ἢ καὶ ὁ ἰχθύς, ὧν ἀπολαύω, μὲ ἀγαπῶσιν, ἀλλ' ὅμως αἰσθάνομαι ἡδο-

νήν ἐκ τῆς ἀπολαύσεως αὐτῶν. » Μετὰ τοιαύτης ψυχρᾶς φιλαυτίας ἤρμοζεν αὐτῷ λέγειν « Ἐγώ, οὐκ ἔχομαι » (ἦτοι: Ἐγὼ ἔχω τὴν Λαίδα εἰς τὴν διάθεσίν μου, ἀλλ' οὐχὶ ἐκείνη ἐμὲ εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς).

§ 32. Οὐδεμία ὑπάρχει χρεῖα μνείας, ὅτι πάντα ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀρχαιότεραν Λαίδα, ἣτις ἦν σύγχρονος τοῦ Σωκράτους. Ὡς φαίνεται, ὠφελεῖτο αὕτη ἐκ τῆς εὐκαιρίας τῆς μετὰ τοῦ Ἀριστίππου σχέσεως αὐτῆς πρὸς μὀρφωσιν τοῦ πνεύματος αὐτῆς. Ἐὰν δὲ ἔχῃσι χρεῖαν τῆς φιλοσοφίας αἱ ἑταῖραι, ὁμολογητέον, ὅτι οὐδεμία φιλοσοφικὴ αἵρεσις ὑπάρχει, ἀρμόζουσα τόσον καλῶς πρὸς τὸ εἶδος τῆς ζωῆς, ἣν διάγουσιν αὐταί, ὅσον ἡ Κυρηναϊκὴ. Οἱ ἀρχαῖοι ἀναφέρουσι ῥητῶς σύγγραμμά τι τοῦ Ἀριστίππου, ἀπευθυνόμενον πρὸς τὴν Λαίδα, μὴ ὑποδηλοῦντες ὁμῶς ἡμῖν τὸ ἐμπεριεχόμενον αὐτοῦ.

§ 33. Δεῖγμα τῆς περὶ τὸ σκώπτειν εὐτραπελίας αὐτῆς παρέχει ἡμῖν ἀνέκδοτόν τι διασωθὲν ὑπὸ τοῦ κωμικοῦ Μάχωνος (Ἄθην. ΙΓ', σ. 582 C. D.), ἐμπεριέχον δῆγμα κατὰ τοῦ τραγικοῦ Εὐριπίδου. Διηγεῖται δ' αὐτὸ ἐκεῖνος ὧδε πως: « Λαίδα λέγουσι τὴν Κορινθίαν ποτὲ | Εὐριπίδην ἰδοῦσαν ἐν κήπῳ τινὶ | πινακίδα καὶ γραφεῖον ἐξηρητημένον | ἔχοντ', ἀπόκριναι, φησίν, ὧ ποιητά μοι, | τί βουλόμενος ἔγραψας ἐν τραγωδίᾳ | « ἔρρ' αἰσχροποιέ; » καταπλαγεῖς δ' Εὐριπίδης | τὴν τόλμαν αὐτῆς, σὺ γάρ, ἔφη, τίς εἶ, γύναι; | οὐκ αἰσχροποιός; ἢ δὲ γελάσασ' ἀπεκρίθη, | « τί δ' αἰσχρόν, εἰ μὴ τοῖσι χρωμένοις δοκεῖ; »

§ 34. Ἐνίοτε τὸ ὄνομα τῆς Λαίδος φαίνεται παρενειρόμενον ἐν τινι γεγονότι, ὅπου ἐν γένει εἶχον μόνον τοῦ ὀνόματος περιφήμου τινὸς ἑταίρας. Οὕτω Βυζαντινὸς τις ποιητής, ἄδηλον, ἂν ἐξ ἀπάτης, ἢ ἐξ αὐθαιρεσίας, ἢ καὶ ἐκ προθέσεως, ὅπως κοσμήσῃ τὸ ποιημάτιον αὐτοῦ δι' ὀνομάτων διασῆμων, συγκαταλέγει τὸν σοφὸν Ἀναξαγόραν μετὰ τῶν ἐραστῶν αὐτῆς: ἀλλὰ μὴ εὐνοούμενος οὗτος μὴδ' ἀνταμειβόμενος, παρατεῖται τῆς θεραπείας αὐτῆς διὰ τῶν ἐξῆς: « Εἰς σὲ ἀνάκεισαι οὗτος ὁ φυλλορρόησας στέφανος, τὰ διεῤῥωγότα πλέγματα |, εἰς τὲ ὁ συντετριμμένος πίθος τοῦ μεθυστικοῦ οἴνου |, εἰς σὲ ὁ μυ-

ρόπλοκος πλόκαμος τοῦ ποτέ ἐρωτολήπτου Ἀναξαγόρα, νῦν δὲ μετὰ τῆς κόνεως ἀναμειγμένον· Πάντα, ὦ Λαῖς, ἀνάκεινται εἰς σέ. | Πολλάκις ὁ πτωχὸς ἠγρύπνει δι' ὄλων μακρῶν νυκτῶν ἐνταῦθα ἐν τῷ οὐδῶ τῆς θάρας. | Καὶ οὐδὲ λέξις, οὐδὲ φιλικὴ παρηγορία, οὐδ' αὐτῇ ἢ ἀπατηλῇ ἐλπίς ὑποσχέσεως μετεδόθη ποτε εἰς τὸν πτωχόν. Φεῦ, ἐνταῦθα ἀφῆκεν ὀπίσω ἐκεῖνος, καταρώμενος τὰ θέλητρα τῶν σκληροκαρδίων γυναικῶν καὶ ὑπὸ τῆς λύπης καταναλωθεῖς, ταῦτα τὰ σύμβολα».

§ 35. Ὁμοίαν ἐλευθερίαν ἴσως ἐπέτρεψαν ἑαυτοῖς οἱ συγκαταλέξαντες τὸν Δημοσθένη μετὰ τῶν ἐραστῶν τῆς Λαίδος. Διηγούνται, ὅτι ἦλθε πρὸς αὐτὴν κρυφίως καὶ ἱκετεύων ἐζήτηε τὴν εὐνοσίαν αὐτῆς. Ἀλλὰ τὸ μέγεθος τῆς ἀπαιτήσεως αὐτῆς κατέπληξεν αὐτὸν καὶ, ἀπεργόμενος ἀπ' αὐτῆς, εἶπεν: « Οὐκ ὠνοῦμαι μετάνοιαν χιλίων δραχμῶν » (κατ' ἄλλους μυρίων). Αἱ μεγάλαι ποσότητες, ἅς ἀπῆται συνήθως ἢ ἀρχαιοτέρα Λαῖς πρὸς παροχὴν τῆς εὐνοίας αὐτῆς, καὶ ἡ σκληρότης, μεθ' ἧς ἐπέμενε ἐν ταῖς ἀπαιτήσεσιν αὐτῆς παρέσχον αὐτῇ τὴν ἐπωνυμίαν Ἀξίνη (Αἰλιαν. Π. Γ. ΙΒ'. 5): « Λαῖς ἡ ἑταῖρα, ὡς φησὶν Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος, καὶ Ἀξίνη ἐκαλεῖτο. Ἦλεγχε δὲ αὐτῆς τὸ ἐπώνυμον τοῦτο τὴν τοῦ ἠθους ἀγριότητα » (καὶ ΙΔ'. 35), ἐνθα μετὰ τὰ ἀμέσως προπαρατεθέντα ἔπονται καὶ τὰ ἐξῆς: « καὶ ὅτι πολὺ ἐπράττετο καὶ ἔτι μᾶλλον παρὰ τῶν ξένων, ἅτε ἀπαλλαττομένων θάπτων ». Πρὸς ταῦτα διαφωνεῖ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου (ΙΓ', σ. 588, E.): « Οὕτω δ' ἦν ἡ Λαῖς καλὴ, ὡς καὶ τοὺς ζωγράφους ἐρχομένους πρὸς αὐτὴν ἀπομιμεῖσθαι τῆς γυναικὸς τοὺς μαστοὺς καὶ τὰ στέρνα· ὅπως δὲ μὴ ἀπολείπηται τῆς Φρύνης κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐραστῶν, διαζηλοτυπούμενη Φρύνη πολὺν ἐραστῶν ἔσχηκεν ὄμιλον, οὐ διακρίνουσα πλούσιον ἢ πένητα, οὐδ' ὕβριστικῶς αὐτοῖς χρωμένη. Ἀλλὰ τοῦτο ἐννοητέον περὶ τῆς νεωτέρας Λαίδος, οὔσης συγχρόνου τῇ Φρύνη.

§. 36. Ἐν τούτοις καὶ ἡ ἀρχαιοτέρα παρὰ πᾶσαν τὴν πλεονεξίαν αὐτῆς ἦν οὐχὶ ἀπρόσιτος πρὸς τὸν γνήσιον ἐρώτα, εἰάν ὀφείλωμεν πιστεῦσαι συμβεβηκός τι ἱστορούμενον ὑπὸ τοῦ Ἰστρου ἐν τῷ περὶ ἀγώνων συγγράμματι αὐτοῦ. Εὐδάτας ἢ καὶ Εὐδῶ-

τας ἢ καὶ Εὐβότας ὁ Κυρηναῖος, ἐν ἄλλοι ὀνομαζοῦσιν Ἀριστοτέλη, περίφημος σταδιοδρόμος, νικήσας δρόμῳ κατὰ τὴν 93ην Ὀλυμπιάδα, ἀνέφλεξεν ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς Λαίδος τόσον θερμὸν ἔρωτα, ὥστε αὐτὴ προσήνεγκεν αὐτῷ λόγους περὶ γάμου. Ὁ Εὐβότας, φοβούμενος τὰς παγίδας αὐτῆς, ὑπέσχετο αὐτῇ, ὅτι τότε μέλλει συμπαραλαβεῖν αὐτὴν μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὴν πατρίδα, ἐὰν ἐκείνη παρῆχεν αὐτῷ ἄδηλον τινα βοήθειαν κατὰ τῶν ἀνταγωνιστῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπέιχεν αὐτῆς καὶ ἔζη ἐν τῇ συνήθει αὐτοῦ ἐγκρατεία. Ἀφ' οὗ δὲ ἤρατο τὴν νίκην τοῦ δρόμου, ἐφύλαξε τὸν δροκὸν αὐτοῦ διὰ τινος σοφίσματος, παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὴν Κυρήνην ἀντὶ τῆς Λαίδος αὐτῆς τὴν εἰκόνα αὐτῆς τὴν ὑπ' αὐτοῦ παραγγελθεῖσαν. (Αἰλιαν. Π. Ἰ.-Ἰ'. 2): « Εὐβόταν τὸν Κυρηναῖον ἰδοῦσα Λαῖς ἠράσθη αὐτοῦ θερμότατα καὶ περὶ γάμου λόγους προνήνεγκεν. Ὁ δὲ, φοβηθεὶς τὴν ἐξ αὐτῆς ἐπιβουλήν, ὑπέσχετο ταῦτα δράσειν· οὐ μὴν ὠμίλησεν αὐτῇ, ὁ Εὐβότας σωφρόνως διαβιώσας. Ἡ δὲ ὑπόσχεσις αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀγωνίαν ἦν. Νικήσας οὖν, ἵνα μὴ δόξη διαφθείρας τὰς ὁμολογίας τὰς πρὸς τὴν ἀνθρωπον, εἰκόνα γραψάμενος τῆς Λαίδος, εἰς τὴν Κυρήνην ἐκόμισε λέγων ἅγειν Λαῖδα καὶ μὴ παραδῆναι τὰς συνθήκας. Ἀνθ' ὧν ἡ νόμῳ γημαμένη αὐτῷ παμμέγιστον ἀνδριάντα ἐν Κυρήνῃ ἀνέστησεν, αὐτὸν ἀμειβομένη τῆς σωφροσύνης ».

§ 37. Αὕτη ἡ Λαῖς, ἡ ἀρχαιοτέρα, φαίνεται ὅτι ἀπέθανεν ἐν Κορίνθῳ. Τὸν θλιβερὸν χρόνον τῆς παρακμῆς αὐτῆς, καθ' ὃν οἱ πλουσιώτεροι ἐρασταὶ αὐτῆς ἐγκατέλιπον αὐτήν, περιγράφει, ἄδηλον μετὰ πόσης ἀληθείας, ὁ κωμικὸς Ἐπικράτης ἐν τῇ Ἀντιλαίδι, ἐνθα ἐλέγοντο τὰ ἐξῆς: « Αὕτη δὲ Λαῖς ἀργός ἐστι καὶ πότις, | τὸ καθ' ἡμέραν ὀρῶσα πίνειν κάσθειν | μόνον, πεπονθέναι δὲ ταῦτά μοι δοκεῖ | τοῖς ἀετοῖς· οὗτοι γὰρ ὅταν ὤσιν νέοι, | ἐκ τῶν ὀρῶν πρόβατ' ἐσθίουσι καὶ λαγῶς | μετέωρ' ἀναρπάζοντες ἀπὸ τῆς ἰσχύος· | ὅταν δὲ γηράσκωσιν ἤδη, τότε θεῶν | ἐπὶ τοὺς νεῶς ἴζουσι πεινῶντες κακῶς· | κάπειτα ταῦτ' εἶναι νομίζεται τέρας. | καὶ Λαῖς ὀρθῶς νῦν νομίζοιτ' ἂν τέρας, | αὕτη γὰρ οὖν, ὁπότ' ἦν νεοττός καὶ νέα, | ὑπὸ τῶν στατήρων ἦν ἀπη-

γριωμένη. | εἶδες δ' ἂν αὐτῆς Φαρνάδαζον θᾶπτον ἄν· | ἐπεὶ δὲ δόλιχον τοῖς ἔτεσιν ἤδη τρέχει, | τὰς ἁρμονίας τε διαχαλᾷ τοῦ σώματος, | ἰδεῖν μὲν αὐτὴν βῆθ' ἔστιν ἢ πτύσαι· | ἐξέρχεται τε πανταχόσ' ἤδη πιομένη, δέχεται δὲ καὶ στατήρα, καὶ τριώβολον, | προσίεται δὲ καὶ γέροντα καὶ νέον· | οὕτω δὲ τιθασὸς γέγονεν, ὥστ' ὧ φίλτατε, | τὰργύριον ἐκ τῆς χειρὸς ἤδη λαμβάνει ».

§ 38. Ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ, ἢ οὐδὲν ἄλλο ἀφήκεν αὐτῇ ἢ ἀνωφελεῖς αἰτιάσεις, ἀφιέρωσε τῇ Ἀφροδίτῃ τὸ κάτοπτρον αὐτῆς, ὡς θλιβεράν ἀνάμνησιν πάντων, ὅσα ἀπώλεσεν. Τὴν ἀνάμνησιν ταύτης τῆς ἀφιέρωσης διέσωσεν ἐπίγραμμα τι, ὅπερ ἴσως ἀδίκως ἀποδίδεται τῷ φιλοσόφῳ Πλάτῳ. « Ἡ σοβαρὸν γελάσασα καθ' Ἑλλάδος, ἢ τῶν ἐραστῶν | ἐσμὸν ἐνὶ προθύροις Λαῖς ἔχουσα νέων, | τῇ Παφίῃ τὸ κάτοπτρον· ἐπεὶ τοίῃ μὲν ὄρᾶσθαι | οὐκ ἐθέλω· οἷη δ' ἦν πάρος οὐ δύναμαι ». Κατὰ μίμησιν τούτου ἀνέθηκε τῇ αὐτῇ ὑποθέσει καὶ τις μεταγενέστερος ποιητῆς, ὁ Ἰουλιανός, ἑπαρχὸς Αἰγύπτου ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α'. τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα: « Κάλλος μὲν, Κυθήρεια, χαρίζεαι· ἀλλὰ μαραίνει | ὁ χρόνος ἐρπύζων σὴν, βασιλεία, χάριν· | δώρου δ' ὑπετέροιο παραπταμένου με, Κυθήρη, | δέχνυσο, καὶ δώρου, πότνια, μαρτυρίην. |

§ 39. Πολλὰ τῶν ποιητικῶν ἢ ἱστορικῶν χαρακτηριστικῶν, εὑρισκόμενα περὶ αὐτῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ποιηταῖς, συνήγαγεν ὁ Κλαυδιανὸς (In Eutropium, I. 90 κ. ἐ.), ἔνθα συνεπεῖα πιθανῆς, ἀλλ' οὐχὶ ἱστορικῶς βεβαιουμένης, ἀναλογίας, καταδιβάλλει τὴν γηράσασαν Λαῖδα εἰς μαστροπόν. « Ὡς πρότερον, νεμομένη ἢ Κορινθία Λαῖς τὸ πῦρ τῶν νέων καὶ τὴν διπλῆν θάλασσαν, οὕτως, ὅτε ἡ πολιὰ κόμη αὐτῆς ἀπέρριψε τοὺς στεφάνους καὶ ἐξέλιπε τὸ ἐρωτικὸν στίφος καὶ ὁ νυκτερινὸς θίασος καὶ σπανίως μόνον ἀντήχει κρουομένη ἢ θύρα καὶ τὸ γῆρας αὐτῆς φοβεῖται μὴ καταδικασθῆ ὑπὸ τοῦ κατοπτρίζοντος χαλκοῦ, ἐν ταῦτοις ἐνασχολεῖται καὶ προγυμνάζει ὡς μαστροπὸς ἄλλας πρὸς ὁμοίαν ὑπηρεσίαν καὶ βεβαρημένη ὑπὸ τοῦ γῆρας περιέρχεται τὰ πεφιλημένα καταγῶγια ».

§ 40. Ὅτι ὁ Ὀβίδιος ἠύχεται δι' ἑαυτὸν*). Ἴδε καὶ ὅ,τι συνέβη εἰς πολλούς, καίτοι μὴ εὐχομένους τοῦτο, τοῦτο λέγεται ὅτι συνέβη εἰς τὴν Λαίδα (ἴδε Ἀθηναίων ΙΓ. σ. 587, E.). Ἄλλοι λέγουσιν ὅτι ἐπνίγη, σχεδὸν ὡς ὁ Σοφοκλῆς, ἐκ τοῦ πυρῆνος ἐλαίας. Οἱ Κορινθιοὶ ἀνήγειραν αὐτῇ ἐν τῷ Κρανείῳ μνημεῖον, ἐφ' οὗ λέαινα κατασπαράζουσα κριόν, ἔμελλεν ὑπαινίττεσθαι τὴν πλεονεξίαν τῆς τελευτησάσης.

§ 41. Ὁ Πausανίας μνημονεύων τούτου τοῦ μνημείου ἐπιφέρει, ὅτι κατὰ τὴν παράδοσιν εἶχεν ἐκείνη καὶ ἄλλο μνημεῖον ἐν Θεσσαλίᾳ. Ἐν ταύτῃ τῇ παραδόσει, τεινούσῃ ἕπως συνδυάσῃ ἀσυμβίβαστα πράγματα, συγγέεται ἀναμφιβόλως ἡ νεωτέρα Λαῖς μετὰ τῆς ἀρχαιοτέρας καὶ συγχωνεύονται ἀμφότεραι εἰς ἓν πρόσωπον. Περὶ τῆς νεωτέρας ἐννοητέον γεγονός τι, ὅπερ διηγοῦνται πολλοὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων, ἀλλ' ἀκριβέστατα ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος (Τόμ. Β'. σ. 767, E.). Οὗτος, ἐν τινι ἐγκωμίῳ, ὅπερ ἀπαγγέλλει περὶ τοῦ ἔρωτος, μεταχειρίζεται καὶ τὰς ἐπομένας λέξεις. « Ὁ ἔρως ὑπάρχει συνδεδεμένος μετὰ τσαύτης ἐγκρατείας, σωφροσύνης καὶ πίστεως, ὥστε, καὶ ἂν θίγῃ μόνον ἀκολάστου καρδίας, ἀπάγει αὐτὴν ἀπ' ἄλλων, ἐξαλείφει τὴν θρασύτητα, θραύει τὴν ὕβριν καὶ τὴν ἀκολασίαν, ἐμποιῶν ἐν αὐτῇ αἰδῶ, ἐχεμυθίαν καὶ ἡρεμίαν, περιβάλλει αὐτὴν διὰ χρηστότητος καὶ ὑποτάσσει αὐτὴν ἐνὶ καὶ μόνῳ. Ἠκούσατε ἀναμφιβόλως περὶ τῆς Λαίδος ἐκείνης τῆς πολυῦμνήτου καὶ πολυεράστου, ὅτι ἐξέφλεξε τὴν Ἑλλάδα διὰ τοῦ ἔρωτος, καὶ δὴ ὅτι δύο θάλασσαι ἤρισαν περὶ αὐτῆς. Ἄλλ' ὅτε ὁ πρὸς τὸν Θεσσαλὸν Ἰππόλοχον ἔρως ἔτρωσεν αὐτὴν, ἐγκατέλιπεν αὐτὴ τὸν ὑπὸ κυανῶν κυμάτων περικλυζόμενον Ἀχροκόρινθον, κρυφίως ἐξέφυγε τὸ μέγα στίφος τῶν ἄλλων ἐραστῶν καὶ ἔζη ἐντίμως μετ' αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐκεῖ δολίως παρέσυραν αὐτὴν αἱ γυναῖκες ἐκ φθόνου καὶ ζηλοτυπίας διὰ τὴν ὠραιότητα αὐτῆς εἰς τὸ ἱερόν τῆς Ἀφροδίτης καὶ κατελευθέρωσαν

*) Amores Ἑλεγ. X. στ. 35-38 «at mihi contingat veneris languescere motu | Cum moriar, medium solvar et inter opus | atque aliquis nostro lacrimans in funere, dicat: | «Conveniens vitae mors fuit ista tuae.»

σαν καὶ κατεκερμάτισαν αὐτήν. Διὰ τοῦτο, ὡς φαίνεται, καὶ νῦν ἔτι τοῦτο τὸ ἱερόν ὀνομάζεται «τὸ τέμενος τῆς ἀνοσίας Ἀφροδίτης». Ὁ Πολέμων παρ' Ἀθηναίων (ΙΓ', σ. 589. Α. Β). ὀνομάζει τὸν ἐραστὴν τῆς Λαίδος Παιδαίαν (παρὰ τῷ σχολιαστῇ Ἀριστοφάνους ὀνομαζόμενον καὶ Ἀριστόνικον καὶ Εὐρύλοχον, καὶ παρὰ Παιδαίαν Β' 2, ὃ Ἰππόστρατον).

§ 42. Εἰς μνήμην ταύτης τῆς Λαίδος, τῆς ἐρωμένης τοῦ θεσσαλοῦ Ἰππολόχου, ἡ ἐκλαμβάνεται ὑπὸ τινων ὡς θυγάτηρ τῆς Τιμάνδρας, ἀνηγέρθη, ἄδηλον ὑπὸ τίνος, μνημεῖον παρὰ τὸν Πηγειόν, ἐν ᾧ ἡ ἀρχαιότερα ἐτάφη ἐν Κορίνθῳ. Ὅπως διαψεύση τοῦτο ὁ Ἀθηναῖος ἀνευ ἀκριβεστέρων πληροφοριῶν, οὐδαμῶς ἐδικαιοῦτο. Ἐπὶ τοῦ θεσσαλικοῦ μνήματος ἀνέκειτο ὡς σύμβολον ὕδρια λιθίνη, ἣτις φαίνεται μὲν ὅτι στερεῖται πάσης ὑποδείξεως τοῦ ἀπηνουῦς θανάτου αὐτῆς, ἀλλὰ πολὺ εὐκόλως δύναται νὰ συμβιβασθῇ μετὰ τῶν ξυλίνων χελωνῶν, δι' ὧν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πολέμωνος ὅτι ἐφρονεῦθη ὑπὸ τῶν θεσσαλῶν γυναικῶν ἐκείνη, ἀδιαφόρως πρὸς τὴν ὕλην καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ φονικοῦ ἐκείνου ὄργανου. Ὅστε κατὰ πάντα συγκεχυμένα καὶ δυσδιάκριτα ὑπάρχουσι τὰ τῶν προσώπων, καὶ τῆς καταγωγῆς τῶν δύο Λαίδων καὶ περὶ τῶν τάφων αὐτῶν. Διὸ παρατίθεμεν ἐνταῦθα σύνολον τὸ παρ' Ἀθηναίων περὶ τούτων χωρίον: (ΙΓ'. σ. 589. Α. Β.). «Νυμφόδωρος δ' ὁ Συρακόσιος ἐν τῷ περὶ τῶν ἐν τῇ Σικελίᾳ θαυμαζομένων ἐξ Ὑκάρου φησὶ Σικελικοῦ φρουρίου εἶναι τὴν Λαίδα. Σπράττις δ' ἐν Μακεδόσιν ἢ Παιδαίαν Κορινθίαν αὐτὴν εἶναι φησὶ διὰ τούτων «εἰσὶν δὲ πόθεν αἱ παῖδες αὐταὶ καὶ τίνες; | Β. Νυνὶ μὲν ἤκουσιν Μεγαρόθεν, εἰσὶ δὲ | Κορίνθιαι· Λαῖς μὲν ἢ μέγα κλέους». | Τίμαιος δ' ἐν τῇ τρισκαιδεκάτῃ τῶν ἱστοριῶν ἐξ Ὑκάρων· καθὰ καὶ Πολέμων εἶρηκεν, ἀναιρεθῆναι φάσκων αὐτὴν ὑπὸ τινων γυναικῶν ἐν Θετταλίᾳ, ἐρασθεῖσάν τινος Παιδαίου θετταλοῦ κατὰ φθόνον καὶ δυσζηλίαν ταῖς ξυλίναῖς χελωναῖς τυπτομένην ἐν Ἀφροδίτῃ ἱερῷ, διὸ καὶ τὸ τέμενος κληθῆναι «ἀνοσίας Ἀφροδίτης»· δεικνυσθαι δ' αὐτῆς τάφον παρὰ τῷ Πηγειῷ, σημεῖον ἔχοντα ὕδριαν λιθίνην καὶ ἐπιγραμμα τόδε· τῆς δὲ ποθ' ἢ μεγάλαυχος ἀνίκητός τε πρὸς ἄλ-

κὴν | Ἑλλάς ἐδουλώθη κάλλεος ἰσοθέου, | Λαῖδος ἦν ἐπέκνωσεν Ἐρωσ, θρέψεν δὲ Κόρινθος | καί ται δ' ἐν κλεινοῖς Θεσσαλικοῖς πεδίοις : | Αὐτοσχεδιάζουσιν οἱ λέγοντες αὐτὴν ἐν Κορίνθῳ τεθᾶφθαι πρὸς τῷ Κραγεῖῳ.

§ 43. Νεώτεροι ποιηταὶ ἐνεκωμίασαν τὴν φήμην ἐκατέρας τῶν Λαίδων καὶ παίζοντες ἐχόσμησαν τὸν τάφον αὐτῶν διὰ στεφάνων τῆς ποιήσεως. Ὁ Ἀγαθίας, ἀκμάσας κατὰ τὸν ἕκτον μετὰ Χριστὸν αἰῶνα ἐνδιατρίβει ἐν τῷ τάφῳ τῶν γονέων καὶ ἐξυμνεῖ καλλονὴν, ἣν μόνον ἐκ φήμης ἐγίνωσκεν: Ἐναγχος ἐπὶ τῆς εἰς Ἐφυραν ἀγούσης ὁδοῦ εἶδον, ὡς μὲ ἐδίδασκεν ἐπιγραφή τοῦ μαρμάρου, ἰδρυμένον τὸν τάφον Λαίδος τῆς ἀρχαιοτέρας. Ἐδάκρυσα καὶ εἶπον χαῖρε! Πένθος μοὶ συγκινεῖ τὴν καρδίαν ἐκ φήμης, διότι σὲ οὐδέποτε εἶδον. Φεῦ, πόσους ἐξέστησε τῶν φρενῶν τὸ κάλλος σου! Νῦν δὲ τέρπεσαι, κατοικοῦσα ἐν τῷ πεδίῳ τῆς Ἀθήης.

§ 44. Καὶ Ἀντίπατρος δὲ ὁ Σιδώνιος (ἀκμάσας περὶ τὴν 145 Ὀλυμπιάδα, περίπου κατὰ τὰ 190 π. Χ.) συγχαίρει τῇ Ἑλλάδι, διότι ἐκείνη, ἡ Λαίς, ἡ ὠραιότατη τῶν τοῦ φύλου αὐτῆς, ἐξελέξατο τὴν ἐπαγγελίαν ἑταίρας, καὶ διὰ τούτου ἀπεσόβησε τὴν ἔκρηξιν νέου πολέμου, μέλλοντος ἄνευ τούτου ἐκραγῆναι δι' αὐτὴν ἀναμφιδόλως, ὡς διὰ δευτέραν Ἑλένην: « Τὴν καὶ ἅμα χρυσῷ καὶ ἀλουργίδι, καὶ σὺν ἔρωτι | θρυπτομένην, ἀπαλῆς Κύπριδος ἀβροτέραν, | Λαῖδ' ἔχω, πολιῆτιν ἀλιζώνιο Κορίνθου, | Πειρήνης λευκῶν φαιδροτέραν λιθάδων, | τὴν θνητὴν Κυθέρειαν, ἐφ' ἣ μνηστῆρες ἀγαυοὶ | πλείονες ἢ νύμφης εἶνεκα Τυνδαρίδος, δρεπτόμενοι χάριτάς τε καὶ ὠνητὴν Ἀφροδίτην | ἧς καὶ ὑπ' εὐώδει τύμβος ὄδωθε κρόκῳ, | ἧς ἔτι κηῶντι μύρω τὸ διάβροχον ὄστευν | καὶ λιπαραὶ θυόεν ἄσθημα πνέουσι κόμαι | ἧς ἐπι καλὸν ἄμυξε κάτα ῥέθος Ἀφρογένεια, | καὶ γοερὸν λύζων ἐστονάχησεν ἔρωσ. | Εἰ δ' οὐ πάγκοινον δούλην θέτο κέρδεος εὐνήν, | Ἑλλάς ἄν, ὡς Ἑλένης, τῆσδ' ὑπερ ἔσχε πόνον ».